

Hvem i all verden er disse menneskene?

Ukjent familie, maleri av ukjent maler fra 1650-årene.

FOTO: RUNE AAKVIK/OSLO MUSEUM

I Byminner nr. 1- 2015 skrev jeg en artikkel om dette maleriet, som Bymuseet er stolt over å eie. Museet hadde identifisert personene på bildet som borgermester Trond Klaussøn¹ med to hustruer og mange barn, både levende og døde. Nå må jeg avkrefte det meste av det jeg skrev i fjor. Dette er ikke de menneskene vi har trodd. Trond, som levde i byen fra ca. 1560 til ca. 1640, var virkelig nok. Men vi vet ikke hvordan han så ut.

Sommeren 2016 besøkte jeg Amsterdam med reisestipendium fra Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening for å finne ut mer om dette maleriet, og helst også mer om familien Anslo der i byen, som skulle være etterkommere av Trond Klaussøns bror. Indisiene for en slik slutning var mange. Trond var sannsynligvis sønn av en innvandrer som ble kalt Claus Hollender. Han var borgermester

i Oslo og godt gift med Kirsten Trondsdatter, hvis far Trond Jonssøn var borgermester før ham. Slektsforskeren Stian Herlofsen Finne-Grønn, Bymuseets mangeårige direktør, fremsatte teorien om at Trond hadde en eldre bror som bosatte seg i farens hjemby Amsterdam og tok slektsnavnet Claes Claeszoon Anslo – det gamle nederlandske navnet på Oslo.² Finne-Grønn skal ha funnet holdepunkter for denne

teorien i kontakt med nederlandske slektsforskere, og den bekreftes på mange nederlandske nettstedet.

Også Claes Claeszoon (Anslo) er en historisk person, en velstående lakenhandler som opprettet et aldershjem for kvinner, Anslohofje i Egelantiersstraat i bydelen Jordaan. Men han var ikke født i Oslo i 1555. Nederlandske slektsforskere har takket være innholdsrike og godt bevarte arkiver mye bedre

arbeidsforhold enn vi har i Norge, og de har påvist at hans angivelige norske herkomst bare er en myte.³

Korreks i Amsterdam

Mens min kone og jeg var i Amsterdam, besøkte vi selvsagt både Bymuseet – Amsterdam Museum – og det store Rijksmuseum, som har digre samlinger av nederlandsk kunst. Vi fikk bekreftet det vi allerede visste, at vårt Bymuseums maleri kan være malt av en nederlander, men ikke av en blant de store mestre. Vi fant ikke noe gruppeportrett som lignet vårt. På forhånd hadde jeg tatt kontakt med museene og varslet om besøket og bedt om et møte med eksperter, i håp om at de kunne finne likhetstrekk mellom vårt maleri og nederlandske portretter. Jeg fikk et hyggelig svar fra Amsterdam Museum, men det viste seg at vi hadde valgt et uheldig tidspunkt for oppholdet. Museets to eksperter på nederlandsk 1600-talls malerkunst ville være bortreist mens vi var i Amsterdam – de skulle delta på en konferanse i Madrid om – ja, nederlandsk 1600-talls malerkunst.

Museet henviste til en annen ekspert, Dr. Sebastiaan Abraham Cornelis (Bas) Dudok van Heel (f. 1938), historiker, tidligere ansatt på byarkivet i Amsterdam. Han tok sin doktorgrad i kunsthistorie

Reguliersgracht, nr. 13 i midten, med Dr. Dudok van Heels bolig i 2. etasje.

FOTO: MIHIEL 72 2011, WIKIMEDIA COMMONS

på en avhandling om Rembrandt og er ansett som en av landets fremste Rembrandt-eksperter. Hans merittliste er lang, utgivelsene mange, og han har også vært Guest Scholar ved The J. Paul Getty Museum i Los Angeles.⁴ Amsterdam Museum hadde videresendt min forespørsel til ham, vedlagt kopi av artikkelen i Byminner, «Fra Anslø til Amsterdam», så han var orientert om oppdraget. Vi ringte til ham og ble invitert til å besøke ham i Reguliersgracht 13 A.

Reguliersgracht er kjent som en av de vakreste kanaler i Amsterdam, og der bor han i et typisk kanalhus, i en gjennomgående leilighet med utsikt både til kanal og bakhage. Besøket hos Dudok van Heel ble et høydepunkt under Amsterdambesøket. Han er en meget vennlig og imøtekommende mann, men åpnet samtalen med en kategorisk uttalelse om artikkelen jeg hadde skrevet. Innholdet er bare sprøyt, var det han sa, med litt andre ord.

Forfatteren i samtale med Dr. Dudok van Heel.
 FOTO: MARGRETHE DOBLOUG

Han kjenner Norge godt, for en av hans formødre var fra Drammen, og hennes portrett henger på stueveggen. Familien Anslø i Amsterdam viste seg å være en av de mange han hadde studert inngående som genealog. Derfor var den ingen tilfeldighet at et annet bilde på hans stuevegg var en reproduksjon av Rembrandts maleri av predikanten Cornelis Claeszoon Anslø og hans hustru, gjengitt på s. 8 i min artikkel. (Han var altså ikke i slekt med Trond Klausson i Christiana, fikk vi ettertrykkelig beskjed om).

Bymuseets familieportrett er malt etter at Trond Klausson døde

Dudok van Heel var kategorisk i sin dom over Bymuseets familieportrett. Det kan ikke være malt i Trond

Klaussons levetid, for de avbildede har drakter som ikke ble moderne i Nederland før i 1650-årene, mer enn ti år etter hans død. Og til Norge ville disse draktene sannsynligvis ha kommet enda senere. Det viktigste beviset er kravene som både familiefaren og hans fire yngste sønner bærer. De blir vanlige på nederlandske mannportretter fra 1655. Et typisk portrett fra nettopp dette året har han nylig skrevet en artikkel om, som han forærte oss et særtrykk av.⁵ Det forestiller Gabriel Marselis, en velkjent person også fra Norges historie, bror til den enda bedre kjente Selius Marselis. Begge eide mye jordegods i Norge, men bare Selius bodde her – han oppførte løkken Marselienborg, som lå ved den nåværende

Stortingsgaten. Bymuseet eier et portrett av Selius⁶ – som i kvalitet ikke kan måle seg med Gabriels portrett, malt av Bartholomeus van der Helst. Det er det ene av to portretter malt i forbindelse med hans annet ekteskap i 1655 med Maria van Arckel og er derfor sikkert datert. Gabriel har her nøyaktig samme krave som mannspersonene på Bymuseets familiebilde.

Kvinnene i Bymuseets bilde har påkledning og hodeplagg som følger nederlandsk skikk i 1650-årene. Småpikenes kraver er litt mer alderdommelige, vanlige i Nederland rett før 1650. Men de voksne damenes kraver er uvanlige, slike bruktes ikke i Nederland. Dudok van Heel har inngående kjennskap til nederlandske draktskikker på 1600-tallet, og han begrunnet sine konklusjoner med å vise til en illustrert bok om dette emnet.⁷ Han ville derfor utelukke at de portretterte er fra Nederland. De må være fra et annet sted i Nord-Europa, gjerne Norge, men kanskje heller Danmark eller Nord-Tyskland. Han opplyste dessuten at portretter av menn med to koner er sjeldne i Nederland. Malemåten er derimot nederlandsk, og maleren kan derfor ha vært en nederlander med oppdrag i utlandet. Han var neppe fra Amsterdam, men kanskje fra Harlem.

Et mysterium på dette bildet er den eldste sønnen, inneklemt ytterst til venstre mot rammen. Hans allongeparykk og halstørkle må dateres til

Portrett av Gabriel Marselis, malt av Bartholomeus van der Helst i 1655. Fra Dudok van Heels artikkel 2013.

1670-årene, og derfor er denne unge mannen sannsynligvis en senere tilføyelse til familiebildet. Hodestørrelsen kan tyde på det samme. Dudok van Heel lanserte som en mulig hypotese at dette kan være en femten år eldre utgave av den yngste sønnen, som står foran faren og har farens hånd på skulderen. Kanskje hans sønn av første ekteskap, helbror til de to døtrene i forgrunnen, som mannen og hans første hustru omfavner? Det

kan ha vært et vanskelig arveoppgjør etter en mann som var gift to ganger. Dudok van Heel tenker seg muligheten av at eldste sønn har arvet bildet og fått seg selv innmalt i voksenalder for å demonstrere førstefødselsrett. Han kan altså være en voksen utgave av den minste gutten, som faren støtter seg til. Hele gutteflokken til venstre forekommer ham også å være malt inn i ettertid, kanskje fordi ekteskap nr. 2 resulterte i flere gutter etter at bildet opprinnelig ble malt. Dette er

selsagt bare spekulasjoner, men verdt å overveie når vi nå er helt uten holdepunkter for å identifisere denne totalt ukjente familien.

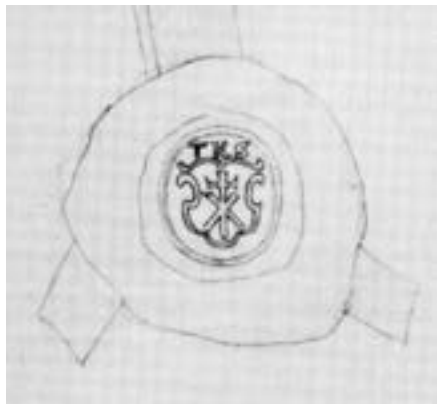
Dudok van Heel kritiserte i denne forbindelse Bymuseet for ikke å ha gjennomført grundige vitenskapelige og tekniske undersøkelser av maleriet. Røntgenfotografering ville for eksempel raskt kunne avsløre om maleriet har vært endret i ettertid. Den uvanlige komposisjonen, med far og sønner sammentrengt til venstre, mens kvinnene får langt mer plass til høyre i bildet, kan tyde på at maleren har endret oppstillingen under arbeidet. Dette kan være grunnen til at lerretet er skjøtt nær høyre billedkant og dessuten langs nedre kant. Bildet er kanskje det viktigste maleri fra 1600-tallet i Norge, og museet må ikke slå seg til ro med omtrentligheter omkring det. Det strenge budskapet jeg fikk med hjem til Oslo Museum var dette: Undersøk maleriet grundigere, finn ut mer om dets forhistorie.

Et maleri med ukjent proveniens

I tidsskriftet St. Hallvard skrev Øivind Thorleif Mathisen i 1956 en artikkel om Christiania-familien Muus. Han skrev at Isach Muus (1787–1865) kjøpte gården Ullevål i 1836, og en del av den tidligere eieren John Colletts

familieportretter fulgte med på kjøpet. Byråsjef og byhistoriker Alf Collett kjøpte dem i 1915 fra fru Augustine Josephine Juliane Muus, født Havée (1847–1923), fra Liège i Belgia.⁸ Mathisen feildaterer imidlertid kjøpet av Ullevål. Det skjedde i virkeligheten 31. desember 1852.⁹ Han skriver videre: «Mellom annet kan av innboet, som fulgte med salget i 1836, også nevnes 'det hollandske billedet', som det ble kalt på Ullevål. Det svære maleriet gjengir en familie med pipekraver m.v. som muligens kan være identisk med en gammel Oslo-familie fra byens siste år. Billedet vil erindres fra det en gang i 1920-årene var utstilt på hjørnet av Christian IV's gate og Universitetsgaten. Det er nu deponert av arvingene i Bymuseet.» I en note til dette utdraget skriver Mathisen: «Bildet antas å forestille Trond Clausen med familie. Borgermester 1620–1626.»¹⁰ Det er verdt å notere at han identifiserer familien med et visst forbehold.

Bymuseets aksjonsprotokoll oppgir at maleriet er deponert i museet fra fru Augustine Muus i 1913 – altså før hun skal ha solgt Collett-portrettene til Alf Collett i 1915. Han kan ha rådet henne til dette, ettersom han samarbeidet med Bymuseets daværende direktør Finne-Grønn. Protokollen nevner også dette: «Bildet har iflg. selgerens opplysninger hengt på gården Berg og var blitt overført til Ullevål av selgerens svigerfar».

Ett av de få fysiske spor etter Trond Klausson er hans segl, med initialene TKS over et skjold med bumerke i form av et kristusmonogram. Fra Sprauten 1992, s. 93.

Maleriet var først et depositum, men ble museets eiendom i 1919. I protokollen er det notert at museet betalte fru Muus kr. 250,- den 9. august 1919 og resten, ytterligere kr. 250,-, den 28. juli 1921. Augustine Muus var enke etter Haakon Hasberg Muus (1818-1894), som var sønn av Isach Muus. Denne skal altså ha anskaffet maleriet fra gården Berg i Aker i løpet av sin eiertid fra 1852 til 1865, eller kanskje tidligere. Er det dermed på Berg vi helst bør lete etter tidligere eiere av maleriet?

Berg ble i 1814 kjøpt av statsråd Jonas Collett (1772–1851), grandonkel til Alf Collett, som i 1915 kjøpte Collett-portrettene som fulgte med da Ullevål i 1852 ble solgt til

Isach Muus. Byhistorikeren Alf Collett visste selvsagt at både Berg og Ullevål hadde tilknytning til slekten Collett. Han visste sannsynligvis også at Berg tidlig på 1600-tallet hadde tilhørt Trond Jørgensen, en dattersønn av Trond Klausson. Det kan ha fått ham til å koble bildet til en historisk skikkelse han var fortrolig med, og dermed også til Berg. Alf Collett kan ha vært opphavsmann både til antagelsen om at maleriet forestilte Trond og hans familie, og at det måtte ha befunnet seg på Berg før det i tidens løp havnet på Ullevål. Når vi nå må utelukke at maleriet forestiller Trond Klaussons familie, er det kanskje ikke like opplagt at det avbilder eller har tilhørt tidligere eiere av Berg. Eierrekken gjennom 1600-årene har ingen åpenbare kandidater, bortsett fra Kirsten Trondsatter.

Ut fra de sparsomme opplysninger vi har, må det antas at maleriet fantes på Ullevål i John Colletts tid. Hvis det ikke befant seg der før hans tid, kan det ha kommet dit med ham. Men han kan også ha fått det av Bernt og Mathia Anker, som forærte ham gården på hennes fødselsdag 28. mai 1793, etter at de nylig hadde kjøpt den. Bernt Anker kan tenkes å ha eid maleriet, for også han var en ætling av Trond Klausson. Tronds datter Gurid Trondsatter giftet seg med rådmann Diderich Sanderson. Fra dem stammer sogneprest Bernt

Gårdsplassen i Ansloshofje, nå studentboligen Claes Claeszhojje, med inngang fra 1ste Egelantiersdwarstraat 1–5.

FOTO: LARS ROEDE

Predikanten Cornelis Claeszoon Anslo og hans kone Aaltje van Schouten. Maleri av Rembrandt 1641, Gemäldegalerie, Berlin.

WIKIMEDIA COMMONS

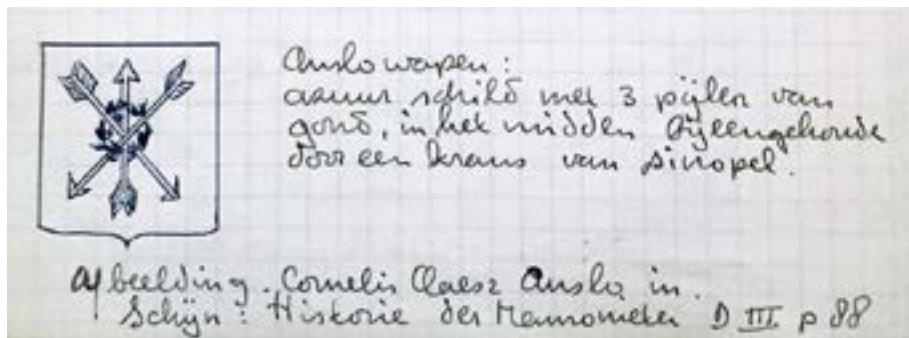
Ancher (1680–1724), farfar til Bernt Anker. Men siden maleriet altså ikke forestiller Trond Klausson og hans familie, er denne eierrekken tvilsom. Likevel – det kan ha tilhørt en eller annen blant Christiania-patrisierne, enten det forestilte deres familie eller ikke, og til Ullevål kan det ha kommet gjennom gårdens eiere før John Collett.

Familien Anslo i Amsterdam

Dudok van Heel har som arkivar og slektsforsker interessert seg for familien Anslo i Amsterdam, og han lot meg kopiere sine notater om denne familien. Vi må bare bøye oss for hans beskjed om at slektskapet med Trond Klausson i Oslo er en ren legende. Slekten kan føres tre generasjoner bakover

i tid før vi finner Claes Claesoon, Trond Klaussons angivelige bror.

Claes Claesoon var ikke født i Oslo i 1555, men i Amsterdam i 1554, og der døde han 20. desember 1632. Han var lakenhandler på Nieuwe dijk. I 1582 giftet han seg med Geert Jans(datter), og ekteparet opprettet i 1616 aldershjemmet for kvinner

Over: Familien Anslos våpen. Skisse av C.A.S. Dudok van Heel, etter Schijn 1727.

Til venstre: Smuget Rozenboomsteeg, tidligere Weedsteeg, hvor stamfaren Cornelis Janszoon og hans etterkommer kjøpte flere hus før 1550. De ble senere erstattet av nyere bebyggelse. Ved besøket i juni 2016 var stillasene et hinder.

FOTO: MARGRETHE DOBLOUG

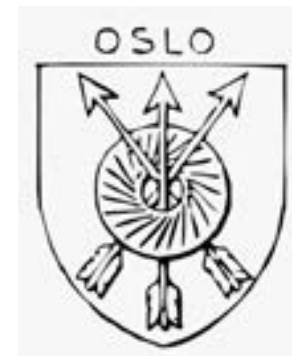
i Egelantiersstraat, senere kalt Anslot Hofje. I sitt siste testamente fra 1626 undertegner Claes for første gang med slektsnavnet Anslot. Dette ekteparet fikk mange barn; mest kjent er sønnen Cornelis Claeszoon Anslot (1592–1646), lakenhandler som sin far, og mennonittisk predikant. Han var venn av Rembrandt, som har malt hans og fru Aaltje van Schoutens portrett. Han selv, hans brødre og deres etterkommer brukte navnet Anslot.¹¹

Det ubesvarte spørsmålet er hvorfor de tok navn etter Oslo i Norge, når det ikke finnes bevis for at de stammer derfra eller hadde kontakt

der. Det er selvsagt mulig at de har hatt slik kontakt, kanskje gjennom handel, men det gjenstår å bevise.

Avstamning fra Oslo må avvises fordi stamfaren var Cornelis Janszoon, som i 1523 kjøpte et hus ved Bindwijkerpoort i gaten Wedsteeg. Han og hans kone Brechte Claesdr fikk sønnen Claes Corneliszoon, som i 1542 kjøpte et halvt hus til i samme gate. Han og hans kone Anthonia Gherytsochter fikk åtte barn, hvorav Claes, født 1554, var nr. 6. Han og hans etterkommere tok altså av ukjente grunner navnet Anslot, og det gjorde også noen av barna til hans brødre Elbert og Pieter.¹²

I notatene til Dudok van Heel finnes en skisse av våpenet som familien Anslot førte, avtegnet etter en historiebok om mennonittene fra 1727.¹³ Det beskrives som et blått skjold med tre piler av gull, som i midten går igjennom en grønn krans. Der møter vi enda en uforklart referanse til byen Oslo, for dette våpenet har en forbløffende likhet med et våpen som like gjerne kunne ha vært Oslos byvåpen. Oslo har aldri antatt noe heraldisk våpen, men har alltid brukt en tegning av seglet fra middelalderen, hvor motivet er St. Hallvard med tre piler og en kvernstein. Hvis kransen i Anslot våpenet byttes ut med en kvernstein,

Over: Forslag til byvåpen for Oslo av Kaare Münster Strøm, nesten identisk med familien Anslos våpen. Morgenbladet 2. februar 1929

Til venstre: Våpen over inngangen til Anslohofje, Egelantiersstraat 24.

FOTO: LARS ROEDE

får vi presis det byvåpenet som i 1929 ble foreslått av Kaare Münster Strøm. Våpenet over porten inn til Anslohofje i Amsterdam er antagelig anbrakt der rundt 1900, og har omtrent samme innhold som tegningen fra 1727. Men kransen er forenklet til en ring eller bokstaven O, og over den er anbrakt en gullkrone. Er dette bare tilfeldige sammentreff, eller refererer både Anslo-våpenet og slektsnavnet Anslo i Amsterdam til byen Oslo?

Tap og vinning

Bymuseet har siden midten av forrige århundre ment at det store familieportrettet som kom inn i samlingen i

1913 forestiller borgermester Trond Klausson med to koner og mange barn, levende og avdøde. Forsøket på å finne ut hvem som først mente å vite at det var denne familien som var avbildet, og når det skjedde, har ikke gitt noe sikkert resultat. Det ser ut til at denne identiteten først ble antydnet som en mulighet, slik vi kan lese ut av formuleringer som «Bildet antas å forestille ...»,¹⁴ «Gruppen skal forestille ...»¹⁵ eller «Minnetavlen med den tallrike familien skal forestille ...».¹⁶ Ikke sjelden blir stadig gjentatte hypoteser gradvis mer plausible, og noe slikt kan ha skjedd med denne, siden Oslo Museums

registrering for objekt nr. OB.00018 opplyser uten forbehold: «Avbildet person, sikker: Clausen, Trond».

Oslo Museum har tapt en illusjon, men det må regnes som en seier at hypoteser blir falsifisert. Besøket i Amsterdam har motbevist ikke bare én teori, men to. Maleriet forestiller ikke Trond Klausson og hans familie, siden det må være malt lenge etter hans død. Og denne familien i Oslo og Christiania er ikke i slekt med familien Anslo i Amsterdam.

Maleriet er i behold, og det er ikke noe mindre verdt enn før. Tvert imot utfordrer det til ny forskning for om mulig å finne ut hvem menneskene

på dette bildet faktisk var. Og om slektskapet mellom familiene i Oslo og Amsterdam er motbevist, gjenstår det å forklare hvorfor slekten i Amsterdam tok slektsnavnet Anslø og førte et våpen som like gjerne kunne ha vært Oslos manglende byvåpen.

Trond Klaussøn i Christiania og Claes Claeszoon i Amsterdam var ikke brødre, men begge er historiske personer. De har levd samtidig, og begge har en tallrik etterslekt. Og selv om jeg kom i skade for å kolportere feilinformasjon, står det meste av innholdet i artikkelen i Byminner nr. 1 2015 til troende. Menneskene jeg skrev om og de kulturelle rammene de levde innenfor er interessante – også om vi ikke vet hvordan de så ut.

Lars Roede er sivilarkitekt dr. ing. og har hatt en rekke stillinger og tillitsverv i kulturminnevernet og blant annet vært generalsekretær i Fortidsminneforeningen og direktør for Oslo Bymuseum. Roede er forfatter av en rekke kultur- og arkitekturhistoriske artikler og boken om Frogner hovedgård.

Litteratur

- Der Kinderen-Besier, Johanna Henriette: Spelevaart der mode. De kledij onzer voorouders in de zeventiende eeuw. Amsterdam 1950.
- Mathisen, Øivind Thorleif: «Sønn etter far gjennom 8 generasjoner. Fra en Christiania-slekts historie.» St. Hallvard årgang 34 1956, s. 193–229.
- Sollied, Henning: Akersgårder. Hovedbølenes eierrekker. Oslo 1947.
- Sprauten, Knut: «Byen ved festningen». Oslo bys historie, bind 2. Oslo 1992.
- Van Eeghen, I.H.: «De restauratie van het voormalige Ansløhofje», Amstelodamum – Maandblad vor de kennis van Amsterdam, 15. jaargang 1968, s. 199–205.

Noter

- 1 Tronds patronymikon skrives på mange måter. Museet skriver oftest Clausen. Selv har jeg skrevet Clausson, og historikeren Knut Sprauten skriver Klaussøn i Oslo bys historie. I denne artikkelen velger jeg å følge Knut Sprautens skrivemåte, siden Trond selv i sitt segl brukte initialene TKS.
- 2 Finne Grønn, Stian Herlofsen: «Det fornemme bryllup på Hallingstad i 1594». Norsk slektshistorisk tidsskrift Bind V 1936, s. 264. «Kirsten Trondsatter var datter av borgermester i Oslo fra 1547 til 1562 Trond Jonsen og Karen Madsdr. Hun var i 1594 enke etter kjøpmann i Oslo Claus Hollender, som vistnok var kommet op fra Amsterdam, hvortil deres i 1555 fødte sønn Claus Clausen vendte tilbake og blev en velstående klædeshandler, som der giftet sig i 1582 med Grietje Jansdr. og fikk stor og ansett etterslekt med det av Oslo dannede tilnavn Anslø.»
- 3 Van Eeghen 1968, s. 199. Isabella Henriette van Eeghen skriver i Amstelodamus at det var hennes bror P. van Eeghen som klarte å gjendrive den feilaktige opphavsmysten takket være opplysninger fra J.G. Kam på Waisenusarkivet i Amsterdam.
- 4 https://nl.wikipedia.org/wiki/Bas_Dudok_van_Heel. Biografi i Nederlandsk Wikipedia, besøkt 27.08.2016.
- 5 Dudok van Heel, S.A.C.: Bartholomeus van Helst – The Marriage Portraits of Gabriel Marselis and Maria van Arckel. Otto Naumann, LTD, New York 2013.
- 6 Gjengitt i Byminner nr.1 2015, s. 2.
- 7 Der Kinderen-Besier 1950, s. 119 f.
- 8 Mathisen 1956, s. 205.
- 9 Sollied 1947, s. 79.
- 10 Mathisen 1956, s. 205. «Bildet antas å forestille Trond Clausen med familie. Borgermester 1620–1626.»
- 11 Van Eeghen 1968, s. 199, supplert med opplysninger i notater av S.A.C. Dudok van Heel.
- 12 Opplysninger fra notater av S.A.C. Dudok van Heel.
- 13 Schijn, Hermannus: Geschiedenis der Protestantsche Christenen in't Vereenigd Nederland genoemd Mennoniten. Amsterdam og Utrecht 1727, s. 88.
- 14 Mathisen 1956, s. 229.
- 15 Hals II, Harald: Det var en gang en by «Og ble den kaldet Christiania». Oslo Bymuseum 1961, s. 43.
- 16 Sprauten 1992, s.73.